

Crkva svetog Blaža, Rogačići Blažuj

Bosna je bila zemlja romaničkih crkava. Romanizam se ukorjenio u Bosni kao poseban i vlastit stil. I nakon što je na Zapadu romanizam uminuo u Bosni je on i dalje egzistirao i nije se zagubio. On se čak i u novom stilu uvijek ispreplitao. Najljepše to vidimo na portalu crkve svetog Ante u Bihaću (današnjoj džamiji Fethiji (Osvojena)), gdje se gotički luk sjedinjuje sa romaničkim.

Znameniti fratarski ljetopisac fra Nikola Lašvanin (+1750) u svom Ljetopisu prenosi narodnu tradiciju o crkvi sv. Blaža u Blažuju, čiji su ostaci u njegovo doba bili još vrlo zamjetljivi. On piše da su u toj crkvi bili "stupovi od prilipog mermera i da su vađeni u planini Trebević više Sarajeva."

On spominje i da su Turci (odnosno od kršćana omraženi Gazi Husrev beg) za podizanje Begove džamije te nekih drugih upotreбили mnogo gotove građe iz razorenog Blažuja. Smatra se da su i mramorni stupovi na Begovoj džamiji iz crkve svetog Blaža. Naime poznato je da su Turci ako nisu pretvarali već gotove crkve u džamije onda odnosili kamen sa crkava koje su prethodno uništili. (gl. Ljetopis fra Nikole Lašvanina, od dra. Julijana Jelenića, Sarajevo, Zem. štamparija 1916., str. 71., god. 1690.). To je vjerovatno mučno bilo gledati kršćanima gdje volovima Turci vuku građu s njihovih razorenih svetinja.

Iako se o toj crkvi nije znalo ništa osim ovih spisa fra Nikole ona je potvrđena godine 1950. i 1951. Kad je u Rogačićima kod Blažuja otkrivena crkva sa šest apsida nesigurnog terminiranja gradnje. Crkva je do temelja porušena ali je tlocrt poznat po ostacima malterne podloge. T. Marasović građevinu priključuje onima šesterokonog oblika. O prezbiteriju i ulazu nema podataka.

Orijentacija crkve je zapad-istok. Tijekom iskapanja otkriveni su i dijelovi arkada za koje se pretpostavlja da su bile stranice ciborija. No, vjerojatnijom se čini mogućnost da je i ovdje riječ zapravo o ulomcima ograde svetišta, koja je tipološki bila različita od onih u Dalmaciji, kao što su i reljefni ukrasi na njoj stilski različiti od onih u dalmatinskim šesterolistima.

Stoga su istraživači u nedoumici kada govore o vremenu nastanka građevine i arkada u njoj. Datiranje se proteže od 9. do 12. stoljeća.

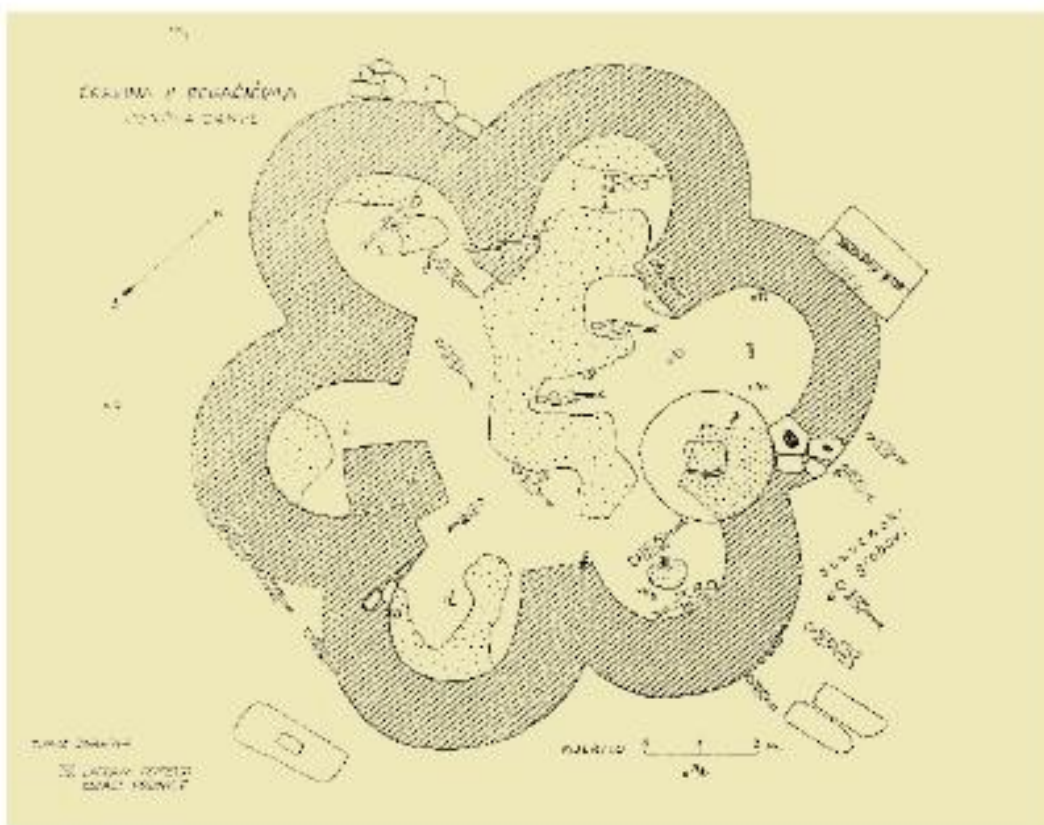

Prema toponimu i svjedočanstvu iz kronika fra Nikole, mogla bi biti posvećena sv. Blažu.

Bila je presvođena sedrom, ožbukana i obojena crvenom bojom. Uz nju bila je kamenom građena kuća, bez sumnje, stan svećenika, koji je crkvu posluživao. Crkva i kuća bile su spaljene. Poslije propasti crkve, po njoj su pokopavani mrtvi od 14. do 16. stoljeća. Prema Irmi Čremošnik, koja je vodila iskopavanje, tehnika građenja crkve u Rogačićima potpuno odgovara tehnici gradnje šestapsidne crkve sv. Trojice u Poljudu kod Splita. Ima sličnosti i s nekim drugim starim hrvatskim crkvama u Dalmaciji.

U ruševinama crkve u Rogačićima našlo se također više ulomaka tropletera, kojim su Hrvati redovito ukrašavali svoje crkve od 8. do 13. stoljeća.

Ars Adriatica 2/2012. (41-74)

12. Tlocrt arheoloških ostataka šesterolista u Rogačićima (izvor: ČREMOŠNIK, I., 1953.)

Ground plan of the remains of the hexaconch at Rogačići

Vjerovati je također da je i crkva svetog Blaža kao i većina crkava Dalmacije bila savršen mjerni instrument. One su obično izgrađene tako da prate put Sunca kroz važne točke godišnjeg ritma. Predromanički graditelji crkava

izuzetno su poznavali geoastronomske zakonitosti, točne vrijednosti azimuta i kutne visine Sunca kroz mjesni meridijan.

Tako se recimo s dijagonalom određenog prozora, na primjer, poklapa se dijagonala pada prve jutarnje zrake Sunca na dan zimskog suncostaja. Na određene blagdane Sunčeva zraka prolazi kroz određeni prozor i pada na točno određeno mjesto. Podnevnim su zrakama često posvećena jedna od vrata itd. Dakle ovisno o visini Sunca u vrijeme ravnodnevice i suncostaja, njegove zrake ulaze pod raznim kutovima u građevine, prodiru u dubinu prostora i ostavljaju svjetlosni trag na određenim mjestima, raspoređujući tako ove ili one elemente interijera. Zbog takog građenja većine romaničkih i predromaničkih crkava možemo zaključiti da ni ova nije bila iznimka.

O zanimljivostima romaničke umjetnosti na građevinama sa prostora Hrvatske i BIH te o utjecaju bizantske umjetnosti na iste bavili su se mnogi povjesničari. Ovdje je isječak o toj temi, a na primjeru luka iz Blažuja, Miljenka Jurkovića (Filozofski fakultet Zagreb)

M. Jurković: O bizantskom utjecaju (...) na predrom. plastici BiH

RADOVI IPU 11/1987 (107 – 113)

Rogačići, dijelovi ciborija
Rogačići, part of ciborium

Zanimljiviji se čine u pitanju problema kojeg ovdje dotičem nalazi iz Rogačića kod Blažuja.²³ U okviru šesterolisne građevine ističu se tri veća lučna fragmenta, najvjerojatnije dijelovi ciborija.²⁴ Lukovi ciborija izdvojeni su visokoreljevno iz pozadine i dekorirani rubnim tordiranim užetima, između kojih se po cijeloj širini luka prepliće tropruta pletenica sapletena od četiri traka, na prednjoj, i nizom dvoprutih prepletenih krugova na drugoj strani. Preostali dijelovi stranica ciborija ispunjeni su više-manje pravilno poredanim izdubljenim trokutićima. Gornji je rub naglašeno profiliran, a iz jednako profiliranih bočnih rubova izdvajaju se prema unutra okomito postavljeni tropruti volutasti završeci. Kako je iznad bočnog ruba na jednom ulomku sačuvana jednaka voluta pri vrhu, moglo bi se pomišljati na izvedbu troprutog križa s volutasto završenim kracima izvedenog tako da bočni rub strane ciborija čini vertikalnu hastu, a na svakoj susjednoj strani je po jedna polovica poprečne haste. U nedostatku dostatnih elemenata za rekonstrukciju, ovakvo je viđenje hipotetično, a u tom bi slučaju spomenik svakako upućivao na nešto mlađe postanje. Da je motiv doista tako izgledao, čini se i stoga što je uz vertikalnu

hastu izveden niz dvoprutih rombova povezanih vrhovima i izdvojen od ostale dekorirane površine posebnom letvicom, te tako naglašavao izdvojenost cjelokupnog motiva. Osim toga motiva na arkadama iz Rogačića prisutne su i druge likovne kontradikcije. Naime na lukovima nema pozadine. Površina je od kraja do kraja ispunjena izdubenim trokutićima ne ostavljajući nigdje slobodnu pozadinu, koja se na ostalim predromaničkim spomenicima očituje kao ravna površina uokvirena kao kadar. I inače kad je horror vacui u pitanju, kad se kadar sasvim ispunjava, uvijek je prisutna pozadina u vidu prostornog omeđenja. Ovdje je nema, a budući da je izdubljena u nizu trokutića, djeluje potpuno slikovno u igri svjetla i sjene, te je negirana. Predromanički linearizam i plošnost posvuda su težili slikovnom aspektu, ali ovdje je to djelovanje još više izraženo, gotovo mozaikalno. Međutim klesar odmah čini kontradiktorno djelovanje izbacivanjem samog luka u prostor povišenim reljefom. Dekoracija je luka plošna i uklapa se u opću koncepciju, ali je on ovdje kao cjelina izdvojen iz pozadine, što je jedinstveno.

Moglo bi se ovdje kod dijela ciborija bez pozadine možda raspravljati o bizantskom utjecaju, kako to uočava Lj. Karaman.²⁵ Tome se međutim suprotstavlja izbacivanje luka prema vani, a isto tako upozoravam da neki raniji spomenici sadrže jednake karakteristike kao ovaj, poimence pluteji iz Zenice.²⁶ Stoga je ovdje potrebno istaknuti s jedne strane da je između ciborija iz Rogačića i mnogih ranokršćanskih skulptura Bosne veća sličnost negoli sa suvremenim bizantskim radovima, što učvršćuje misao o ranijoj baštini prožetoj bizantskim elementima kao uzoru, a ne suvremen bizantski utjecaj. S druge strane čini se da će biti nužno preispitati i sav ranokršćanski materijal Bosne i Hercegovine, te posebno datacije pojedinih skulptura koje bi iz uvriježenog 6. stoljeća trebalo pomicati u 7. i 8. stoljeće.²⁷ Time bi se dakako ponešto učvrstila linija kontinuiteta i posvjedočilo neprekidno funkcioniranje kamenorezačkih radionica u srednjem vijeku.

Da ciborij iz Rogačića ne bi trebalo vezati za izravan bizantski utjecaj, potvrđuju i ostali motivi luka koji su standardan repertoar pleterne skulpture, u prvom redu one južnodalmatinske, poput izdubljenih trokutića, koji su ujedno i poznati u ranokršćanskom inventaru motiva. I ostali mali fragmenti skulpture iz Rogačića ukazuju na motive ranijeg postanka – riblja kost, rozeta od izdubljenih trokutića, bršljanov list shematiziran rebrima i centralnim trokutićem.²⁸ Zbog toga će i datacija ovog spomenika morati biti spuštena iz 12. u niža stoljeća predromanike.²⁹ Ako bi možda izvedba hipotetičnog križa i prostorno izbacivanje luka ukazivali na kraj predromanike, zajedno možda s motivom užeta i profilacijom obruba te ponešto rustificirano modeliranim pleterom, pojava motiva koji nesumnjivo potječu s ranokršćanskih spomenika, a izvedbom su posve predromanički, ukazuje na njihovo postanje.

Ako još ipak postoje dileme oko približeg datiranja skulpture iz Rogačića, nesumnjivo je da se ona pojavljuje kao jedinstvena u okviru zadatoga vremenskog raspona te ukazuje na određene posebnosti likovnih rješenja u srednjovjekovnoj Bosni, rješenja koja vuku podrijetlo iz ranokršćanske umjetnosti ovih krajeva, a prenose se u motivici i u srednji vijek, pri čemu bi ploča spomenuta na početku izlaganja bila jedan od prethodnika, a namještaj crkve iz Rogačića dosljedan reprezentant. Ipak se čini da se ovi ulomci ne mogu povezati s dolaskom Bosne pod vlast Bizanta u 12. stoljeću i tako biti primjer izravnog utjecaja. Čak i da njihova datacija i opstane u 12. stoljeću, u kojem možda i oživljava bizantski utjecaj u nešto jačem opsegu, skulpture iz Rogačića primjer su autohtonog likovnog rješenja gdje se ranija baština očituje kao bitan činilac, a novi elementi uklapaju u shemu tek koliko je nužno.

Na kraju, čini se da ono što se često tumači bizantskim utjecajem na predromaničkoj skulpturi Bosne i Hercegovine, proizlazi upravo iz očuvanja baštinjenih tradicija ranokršćanskog doba, kada se bizantski utjecaj manifestirao u većoj mjeri, pa izgrađeni autohtoni likovni jezik na toj plastici često dolazi svojim putem do sličnih, premda ipak udaljenih rješenja od suvremene bizantske produkcije.

